

Keramik.

Keramik. Red. af *Johs. Andersen* og *Viggo Sten Møller*, Gjellerup. 1946.

I betragtning af den fremragende betydning, keramik i videste omfang har for den kulturhistoriske forskning, har man været lidet støttet af vejledende litteratur. Smaa afhandlinger, omfattende snart en del, snart en anden af det righoldige emne, mangler ganske vist ikke, og om de højest kultiverede former, porcellain og fajance, er der opstaaet en talstærk samling artikler og større værker. Det almindelige lertøj, som har været det mest anvendte, er derimod blevet stedmoderligt behandlet. Den bog, der her anmeldes, har derfor sin store betydning, og man hilser den velkommen i haabet om, at den vil blive et vigtigt hjælpemiddel for arbejdet i de talrige provinsmuseer. Under denne synsvinkel skal den omtales her.

Bogen falder i to dele, den første behandler den keramiske teknik, den sidste med en omtale af det historiske og kunstneriske omraade. Efter sit emne falder den første del uden for denne anmeldelses rammer, selv om den indeholder meget, som en museumsmand nødvendigvis maa have kendskab til. Kun en enkelt bemærkning skal gøres. I indledningen skriver prof. dr. techn. A. H. M. Andreasen, at de ældste stumper af brændte lerkar gaar ca. 13 aartusinder tilbage i Ægypten. I modsætning hertil skriver dr. Therkel Mathiassen i sit afsnit om den danske oldtids keramik, at man i oldtidens gamle kulturlande har vanskeligt ved at føre keramikken længere tilbage end til omkring 5000 f. Chr. f. I en bog af saa haandbogsagtig karakter som den foreliggende maa afvigelser af denne art ikke forekomme, tilmed da nogle maaske vil fæste mere lid til professorens end til museumsmandens oplysning. Ogsaa andre steder mærker man, at redaktionen har svigtet.

Det historiske afsnit indledes med en artikel af dr. Vagn Poulsen om udlandets keramik, omfattende tiden fra Hellas til højdepunktet i det 18. aarhundrede i produktionen fra Meissen og Delft. Desværre har forfatteren faaet saa liden plads til sin raadighed, at det ikke har været ham muligt at komme indgaaende ind paa de forskellige problemer, sagen rejser, og om de enkelte sider maa man stadig søge oplysning i de foreliggende specialværker. Paa 20 sider har dr. Mathiassen skildret det danske lertøjs oldtidshistorie fra dets første forekomst til vikingetiden. Atter her gælder det, at forfatteren burde have haft langt mere plads til sin raadighed. Alligevel naar dr. Mathiassen at give en værdifuld oversigt over vort pottemageris historie i oldtiden, om end man savner oplysninger om de punkter, der stadig er under

debat, ligesom han i modsætning til dr. Poulsen ikke giver nogen litteraturliste.

Overinspektør Kai Uldall har skrevet om lertøj, stengods og fajance fra den historiske tids begyndelse til ca. 1850. Kun i ringe omfang forelægger der her en litteratur, forfatteren kunde støtte sig til, idet det egentlig blot er fajancens historie, til hvilken der er givet betydelige bidrag, deriblandt af forfatteren selv, og han har derfor været nødt til at gennemarbejde emnet fra bunden. Det er talende, at hans afsnit er det eneste, der er forsynet med et fuldstændigt noteapparat, saa det er muligt at se, ad hvilke veje han er naaet til sine slutninger. Som den første samlede fremstilling af vort pottemageri i historisk tid fortjener den 47 sider store skildring en særlig opmærksomhed.

Forfatteren begynder med den ejendommelige tvedeling, man træffer i vor ældste middelalders keramik med en østdansk og en vestdansk type — den sidste er vel stamfaderen til de senere optrædende jydepotter. Samtidig med den brændte tegl kommer det mere kultiverede lertøj frem, i begyndelsen tarveligt glaseret og af uanselige former, men betydningsfuldt, fordi det var udviklingsdygtigt og rummede de store muligheder i sig. Disse muligheder synes imidlertid ikke at være blevet udviklet i middelalderen. Om aarsagen har været det tyske stentøjs overlegne kvalitet og mængde, eller man stadig har foretrukket lertøj af den uglaserede type, men med moderniserede former, som det kendes fra jordfundene, der har været grunden, er ikke let at vide, en kendsgerning er det derimod, at hjemligt, glaseret lertøj har været sjældent, naar man ser bort fra fliser og tegl. Forfatteren omtaler og afbilder nogle indbyrdes beslægtede former paa kander, fundne i Roskilde, København og Aarhus. Med adskillig tvivl henføres de til et sjællandsk tilvirkningssted, og denne tvivl er berettiget, thi de synes desværre ikke at kunne tilskrives danske pottemagere. De er høje, mer eller mindre udpræget pæreformede med tydeligt afsat hals og en kraftig hank med rundt tværsnit, dækkede af en undertiden nogen ujævn blyglasur og dekoreret med skælornamentik eller baand i varierende mønstre. Kander af denne art kendes ikke blot fra Danmark, men ogsaa fra Norge, hvor et exemplar er kommet for dagen i det gamle Utstein kloster (beskrevet af Thor Kielland i Stavan-ger museums aarshefte 1921—24), og fra Sverige, hvor denne type er fundet i Lund, Lødöse og Sigtuna for blot at nævne enkelte steder. I Carl af Ugglas' store værk om Lødöse diskuteres typen indgaaende med det resultat, at England udpeges som det mest sandsynlige tilvirkningssted. Den samme slutning naar

den norske forsker til, og Dagmar Selling, der omtaler disse kander i *Situne dei* 1943, godkender denne opfattelse. I hvert fald kan de ikke være af tysk herkomst, thi her var stentøjet saa dominerende, at det glaserede lertøj førte en kummerlig tilværelse. Men selv om disse kander næppe er af dansk herkomst, kan de have dannet et forbillede for den danske pottemager og hans produktion.

Det er meget ejendommeligt, at der samtidigt med tilvirkningen af det beskedne glaserede lertøj fandtes en meget højtstaaende produktion af relieffliser, særlig kendt fra sjællandske kirker og klostre, men ogsaa brugt i Øm i Jylland. Ved middelalderens slutning faar pottemagerne et tredie omraade at øve deres kunst paa, ovnkaklerne, af hvilke dog mange har været importerede, men adskillige af hjemligt arbejde, som fund af forme rundt om i landet viser det. Allerede inden reformationen havde pottemageriet saaledes øvet sine kræfter, men kun faa navne paa mestre før 1536 er overleveret. Det er i øjeblikket ikke nemt at forklare det, medmindre man vil gribe til den antagelse, at pottemagerne er gaaet ind under teglbrænderne, en udvej forfatteren nærmest synes at hælde til.

I løbet af det 16. og 17. aarhundrede blomstrer haandværket op og findes nu ikke blot i adskillige byer, men faar ogsaa fodfæste paa landet. Paa denne tid opstaar ogsaa et teknisk og kunstnerisk fremskridt ved indførelsen af begitningen, saa lertøjet i udseende nærmer sig fajancen med den uigennemsigtige, hvide tinglasur. Takket være forudgaaende undersøgelser af Kai Uldall kan det nu med sikkerhed siges, at man allerede i det 16. aarhundredes sidste halvdel har gjort forsøg med tinglasuren, men denne nyhed blev ikke varig, og det hele fik kun karakter af et experiment. Og da den importerede og hjemligt fremstillede fajance for alvor kom i anvendelse, blev lertøjet henvist til den mere folkelige brug, ligesom decorationen mere og mere antager folkekunstens former. Kai Uldalls arbejde viser, hvor mange vanskeligheder der knytter sig til studiet af vort pottemageri. Det er endnu ikke muligt at skrive dets historie, men der ligger et vidt arbejdsomraade med at undersøge og løse de problemer, det rummer. I dette arbejde vil alle museer kunne deltage uanset deres størrelse ved en omhyggelig indsamlen af pottemagerens produktion, og kun ved at tilvejebringe et omfattende materiale vil det være muligt at naa til et resultat.

Kai Uldalls behandling af fajancen og Viggo Sten Møllers af porcellainet frembyder ikke paa samme maade noget nyt. Derimod har museumsinspektør Erik Lassen skildret den danske

keramik fra ca. 1850. Frembringelserne fra denne periode tilhører allerede nu historien, hvad den udmærkede gennemgang af dens kunstnerisk højtstaaende værker bekræfter, og selv det mindste museum vil ogsaa her kunne gøre et nyttigt arbejde, som vil give udbytte i fremtiden. Ganske vist vil nutidens smag alt for ofte vende sig mod de stilformer, der herskede for et par generationer siden, men denne omstændighed bør ikke afholde museernes ledere fra at skaffe sig saa fyldigt et udvalg som muligt, naar lejligheden tilbyder sig.

Særligt for provinsmuseerne vil bogen være en god hjælp ved ordningen af vor keramik, selv om den ikke overflødiggør brugen af andre haandbøger.

Helge Søgaard.

Sølv- og Guldsmedemærker.

Chr. A. Bøje: Danske Guld- og Sølvsmædemærker før 1870. Nyt nordisk Forlag 1946. — Chr. A. Bøje: Gammelt dansk Sølv- og Guldsmædemærker. Thaning & Appel 1947.

Folkemindets Stifter og Direktør, Bernhard Olsen, indledede Studiet af vore Guldsmedemærker ved en Afhandling i Tidsskrift for Kunstindustri 1892. Hans Efterfølger, Museumsinspektør Jørgen Olrik, fortsatte Arbejdet med en anden, stærkt forøget Udgave af „Danske Guldsmedes Mærker“ (1919), efter at han havde udgivet „Drikkehorn og Sølv- og Guldsmædemærker fra Middelalder og Renaissance“ (1909) og „Danske Sølv- og Guldsmædemærker“ (1916). To Værker, der vil beholde deres Værdi, efter at den forlængst udsolgte Mærkebog nu har faaet en Afløser.

Lektor Chr. A. Bøje har udnyttet sit Otium til et meget flittigt Mærkestudium. Medens Olriks Bog bragte 697 Mærker, naar Bøje i sit digre Værk op til 3073, altsaa godt fire Gange saa mange. At der i Bøjes Tal er medregnet 116 københavnske Bystempler, medens Olrik ikke lader sine 23 Eksempler paa de tre Taarne tælle med, og at begge Forfattere lader Guardeinstemplerne staa unummererede, ændrer intet i Hovedsagen: Bøjes Indsamling er langt fyldigere og grundigere, og Tilvæksten er særlig kommet Provinsen tilgode, hvis Mærketal er nidoblet, fra 205 til 1840.

Anmeld. hilser med Glæde, at Mestrenes Navne og Mærker indenfor de enkelte Byer er ordnet kronologisk; det giver historisk Perspektiv, og da Bogen ikke blot bringer et alfabetisk Navneregister, men ogsaa en efter Forbogstaver ordnet Fortegnelse over alle Mestermærker, er den let og bekvem at bruge. Paa eet